

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

توسعه پایدار و محیط زیست در سیاست خارجی ایران

دکتر جواد امین منصور

مرکز مطالعات سیاسی و بین المللی

تهران - ۱۴۰۰

فهرست نویسی

سرشناسه: امین منصور، جواد، ۱۳۳۸-
عنوان و نام پدیدآور: توسعه پایدار و محیط‌زیست در سیاست خارجی ایران / دکتر جواد امین منصور، [به سفارش] مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

مشخصات نشر: تهران: وزارت امور خارجه، اداره چاپ و انتشارات، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۳۸۰ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۶۰۶-۲-۵

بها: ۷۰۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا.

یادداشت: ص.ع. به انگلیسی Sustainable Development and Environment in Iran's Foreign Policy

موضوع: سیاست محیط‌زیست -- ایران

موضوع: Environmental policy -- Iran

موضوع: توسعه پایدار -- ایران -- سیاست دولت

موضوع: Sustainable development -- Government policy -- Iran

شناسه افزوده: ایران. وزارت امور خارجه. مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

شناسه افزوده: ایران. وزارت امور خارجه. اداره چاپ و انتشارات.

رده بندی کنگره: ۱۹۰ GE

رده بندی دیویی: ۳۶۳/۷۰۰۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۳۴۸۶۷

توسعه پایدار و محیط‌زیست در سیاست خارجی ایران

تألیف: دکتر جواد امین منصور

چاپ اول: ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

ویراستار ادبی: حدیث اورک

صفحه‌آرایی: سحر حسینی صنعتی

صفحه‌آرایی، طراحی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

اداره چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهید باهنر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی، چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

تلفن: ۲۲۸۳۲۵۶۵، نمابر: ۲۲۲۹۷۰۲۹

فروشگاه شماره ۱: تهران، خیابان شهید باهنر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی

تلفن: ۲۲۸۰۲۶۶۲

فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، ساختمان ناشران، طبقه همکف پلاک ۱۶/۲۲

تلفن: ۰۹۳۵۹۳۰۴۳۷۱، تلفن فاکس: ۰۲۱-۶۶۹۵۲۲۹۰، تلفن همراه: ۰۲۱-۶۶۹۵۲۲۹۰

این کتاب را تقدیم می‌کنم:

به خانواده کرامی ام که

بامانت و صبر همیشه ترغیب‌کننده من به ادامه تحصیل و کسب علم بودند

و

به تمامی افراد ارجمندی که

صادقانه و دلسوزانه برای تحقق توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست کشور و جهان تلاش می‌کنند.

فهرست مطالب

پیشگفتار	۹
مقدمه	۱۳
پی‌نوشت‌ها	۲۷
درگاه اول - روند تحول در فرایندهای مذاکراتی چندجانبه در زمینه توسعه پایدار .. ۲۹	
بخش اول - واژه‌ها و تحول در مفاهیم	
۱-۱-۱ محیط‌زیست	۳۲
۲-۱-۱ پایداری	۳۶
۳-۱-۱ توسعه	۳۸
۴-۱-۱ توسعه پایدار	۴۱
۱-۴-۱-۱ جایگاه سیاسی و حقوقی دستورکار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار	۴۸
۱-۱-۴-۱-۱ جوهره حقوقی توسعه پایدار	۴۸
۲-۱-۴-۱-۱ جایگاه سیاسی و حقوقی اهداف توسعه پایدار	۵۱
۵-۱-۱ اهداف توسعه هزاره، بنیان اهداف توسعه پایدار	۵۲
۶-۱-۱ اقتصاد سبز	۵۴
۷-۱-۱ زمامداری	۵۷
۱-۷-۱-۱ ابزار سیاست، لازمه زمامداری برای تحقق توسعه پایدار	۶۰
۲-۷-۱-۱ نیاز به رهیافت مشارکتی در زمامداری مطلوب	۶۲
پی‌نوشت‌های بخش اول	۶۵
بخش دوم - نظریه‌ها	
۱-۲-۱ جریان‌های اصلی	۶۸
۱-۱-۲-۱ واقع‌گرایی	۶۹
۲-۱-۲-۱ لیبرالیسم	۷۰
۳-۱-۲-۱ ارتباطی	۷۲
۲-۲-۱ نظریه‌های محیط‌زیستی امنیت‌محور	۷۳
۳-۲-۱ نظریه‌های زیست‌محور یا محیط‌زیست‌گرا	۷۴

- ۱-۳-۲-۱ بوم‌شناسی کم‌عمق ۷۶
- ۲-۳-۲-۱ انسان محوری ۷۷
- ۳-۳-۲-۱ اکوفمینیسم ۷۸
- ۴-۳-۲-۱ بوم‌شناسی عمیق ۷۸
- ۵-۳-۲-۱ زیست‌محوری ۸۰
- ۴-۲-۱ ارزیابی نظریه‌ها ۸۱
- پی‌نوشت‌های بخش دوم ۸۵

بخش سوم - رهیافت‌ها ۸۷

- ۱-۳-۱ رهیافت ارتباط ۸۸
- ۱-۱-۳-۱ رهیافت ارتباط برای توسعه پایدار ۸۹
- ۲-۱-۳-۱ ارتباط آب‌وهوا با انرژی، آب و خوراک ۹۴
- ۳-۱-۳-۱ تأثیر متقابل منابع، فقر، محیط‌زیست و توسعه ۹۷
- ۲-۳-۱ رهیافت‌های زیست‌بومی و توسعه پایدار ۹۸
- ۱-۲-۳-۱ رهیافت توسعه پایدار ۹۸
- ۲-۲-۳-۱ رهیافت زیست‌بومی ۱۰۱
- ۳-۳-۱ ارزیابی رهیافت‌های زیست‌بومی و توسعه پایدار ۱۰۵
- پی‌نوشت‌های بخش سوم ۱۰۸

بخش چهارم - فرایندهای تصمیم‌گیری سیاسی در زمینه توسعه پایدار ۱۱۱

- ۱-۴-۱ شناسایی چالش‌ها، نقطه آغازین مشارکت در فرایند تصمیم‌گیری در سطح بین‌المللی ۱۱۲
- ۲-۴-۱ تبادل نظرهای کارشناسی برای یافتن راه‌حل‌ها و خلق مفهوم توسعه پایدار ۱۱۴
- ۳-۴-۱ پذیرش رسمی توسعه پایدار به‌عنوان راه‌حلی برای چالش‌های توسعه‌ای ۱۱۵
- ۴-۴-۱ تعریف اهداف کلی و کمی برای شتاب‌بخشیدن به فرایند توسعه پایدار ۱۱۷
- ۵-۴-۱ ارزیابی تلاش‌های ده‌ساله ۱۱۹
- ۶-۴-۱ ارزیابی تلاش‌های بیست‌ساله و تصمیم‌گیری برای آینده ۱۱۹
- ۷-۴-۱ تصمیم‌سازی با تعیین اهداف توسعه پایدار ۱۲۱
- ۸-۴-۱ تأمین مالی طرح‌های مربوط به توسعه پایدار و محیط‌زیست ۱۲۴
- ۱-۸-۴-۱ فرایند مذاکره‌ای بین‌المللی تأمین مالی توسعه ۱۲۵
- پی‌نوشت‌های بخش چهارم ۱۳۰

بخش پنجم - تلاش جامعه بین‌المللی برای هنجارسازی و مدیریت محیط‌زیست در جهان ... ۱۳۱

- ۱-۵-۱ موقعیت‌های جغرافیایی و وضعیت محیط‌زیست در منطقه خاورمیانه و جهان ۱۳۱

- ۱-۵-۲ تحول در فرایندهای هنجارسازی بین‌المللی در زمینه محیط‌زیست..... ۱۳۷
- ۱-۵-۲-۱ تالاب‌ها..... ۱۳۸
- ۱-۵-۲-۲ تجارت بین‌المللی گونه‌های گیاهی و جانوری در معرض نابودی..... ۱۳۸
- ۱-۵-۲-۳ آب‌های آزاد..... ۱۳۹
- ۱-۵-۲-۴ لایهٔ محافظ اُزن..... ۱۴۱
- ۱-۵-۲-۵ تنوع زیستی..... ۱۴۲
- ۱-۵-۲-۶ پدیدهٔ تغییر آب‌وهوا و گرمایش زمین..... ۱۴۴
- ۱-۵-۲-۷ چالش محیط‌زیستی مواد شیمیایی و پسماندها..... ۱۵۰
- ۱-۵-۲-۸ بیابان‌زایی..... ۱۵۲
- ۱-۵-۲-۹ چالش‌های محیط‌زیستی جیوه..... ۱۵۳
- ۱-۵-۲-۱۰ جنگل‌ها..... ۱۵۴
- ۱-۵-۳ ارزیابی تحول در فرایندهای هنجارسازی بین‌المللی..... ۱۵۵
- پی‌نوشت‌های بخش پنجم..... ۱۵۹

بخش ششم - شیوهٔ هنجارسازی و روند تحول در فضای سیاسی بین‌المللی..... ۱۶۱

- ۱-۶-۱ فرایند مذاکره‌ای برای هنجارسازی..... ۱۶۲
- ۱-۶-۲ فرایندهای مذاکره‌ای و عوامل سیاسی مؤثر بر توسعهٔ پایدار و محیط‌زیست..... ۱۶۳
- ۱-۶-۳ کنشگران خصوصی قدرتمند چندملیتی..... ۱۷۳
- ۱-۶-۴ نقش مؤثر گروه‌بندی‌های بین‌دولتی در فرایندهای مذاکره‌ای..... ۱۷۶
- ۱-۶-۵ سیاست خارجی و تحول در عرصهٔ جهانی..... ۱۸۲
- پی‌نوشت‌های بخش ششم..... ۱۸۵

درگاه دوم - فرایندهای هنجارسازی، سیاست‌گذاری، مدیریت و چشم‌انداز محیط‌زیست

در جمهوری اسلامی ایران..... ۱۸۷

بخش هفتم - اسناد بالادستی مرتبط با محیط‌زیست کشور..... ۱۸۹

- ۱-۷-۱ قانون اساسی..... ۱۸۹
- ۱-۷-۲ سند چشم‌انداز..... ۱۹۰
- ۱-۷-۳ سیاست‌های کلی ابلاغی..... ۱۹۲
- ۱-۷-۳-۱ سیاست‌های کلی کشور در زمینهٔ انرژی..... ۱۹۲
- ۱-۷-۳-۲ سیاست‌های کلی کشور در زمینهٔ اصلاح الگوی مصرف..... ۱۹۳
- ۱-۷-۳-۳ سیاست‌های کلی کشور در زمینهٔ محیط‌زیست..... ۱۹۵
- ۱-۷-۳-۴ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی..... ۱۹۵
- ۱-۷-۴ برنامه‌های پنج‌سالهٔ توسعهٔ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور..... ۱۹۶

- ۱-۴-۷-۲ قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۸ تا ۱۳۷۳). ۱۹۶
- ۲-۴-۷-۲ قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۴ تا ۱۳۷۸). ۱۹۸
- ۳-۴-۷-۲ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳). ۱۹۹
- ۴-۴-۷-۲ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (۱۳۸۴ تا ۱۳۸۹). ۲۰۰
- ۵-۴-۷-۲ قانون برنامه پنجم توسعه کشور (۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵). ۲۰۳
- ۶-۴-۷-۲ برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰). ۲۰۵
- ۵-۷-۲ منشور حقوق شهروندی ۲۰۸
- ۶-۷-۲ ارزیابی اسناد بالادستی کشور ۲۱۰
- پی‌نوشت‌های بخش هفتم ۲۱۳

بخش هشتم - جغرافیای سیاسی، منابع طبیعی و چالش‌های محیط‌زیستی در ایران .. ۲۱۵

- ۱-۸-۲ وضعیت جغرافیایی ایران ۲۱۵
- ۲-۸-۲ موقعیت جغرافیای سیاسی و چالش‌های کشور ۲۲۱
- ۱-۲-۸-۲ بلایای طبیعی ۲۲۲
- ۲-۲-۸-۲ پناه‌جویان، مهاجران و جابه‌جایی جمعیت ۲۲۳
- ۳-۲-۸-۲ قاچاق موادمخدر ۲۲۴
- ۴-۲-۸-۲ ویژگی‌های تاریخی و فرهنگی ۲۲۵
- پی‌نوشت بخش هشتم ۲۲۸

بخش نهم - گزارش‌های ملی در زمینه وضعیت و چالش‌های محیط‌زیستی در ایران ۲۲۹

- ۱-۹-۲ گزارش‌های ملی به بخش توسعه پایدار سازمان ملل متحد ۲۳۰
- ۲-۹-۲ گزارش‌های ملی به دبیرخانه کنوانسیون رامسر ۲۳۴
- ۳-۹-۲ گزارش‌های ملی به دبیرخانه کنوانسیون تنوع زیستی ۲۳۷
- ۴-۹-۲ گزارش‌های ملی به دبیرخانه کنوانسیون تغییر آب‌وهوا ۲۴۲
- ۱-۴-۹-۲ گزارش ملی برنامه اقدام معین ملی ۲۴۵
- ۱-۱-۴-۹-۲ اقدام غیرمشروط برای کاهش انتشار ۲۴۷
- ۲-۱-۴-۹-۲ اقدام مشروط برای کاهش انتشار ۲۴۷
- پی‌نوشت‌های بخش نهم ۲۴۹

بخش دهم - گزارش‌های بین‌المللی در زمینه وضعیت محیط‌زیست در ایران ۲۵۱

- ۱۰-۲ وضعیت محیط‌زیست در ایران از منظر جامعه بین‌المللی ۲۵۳
- ۱-۱۰-۲ شاخص عملکرد محیط‌زیستی ۲۵۳
- ۲-۱۰-۲ توفان‌های شن و گردوغبار ۲۵۶

۲۵۹.....	۳-۱۰-۲ تحقق ابعاد توسعه پایدار در ایران.....
۲۶۰.....	۴-۱۰-۲ مطالعه راهبرد محیط‌زیستی کشور.....
۲۶۳.....	۵-۱۰-۲ تالاب‌های بااهمیت بین‌المللی.....
۲۶۶.....	پی‌نوشت‌های بخش دهم.....

بخش یازدهم - مشارکت و همکاری دوسویه با جامعه بین‌المللی.....۲۶۹

۲۷۰.....	۱-۱۱-۲ همکاری دوسویه برای مقابله با چالش‌ها در روابط خارجی.....
۲۷۲.....	۱-۱۱-۲ دوره اول: شکل‌گیری نظام جدید سیاسی در وضعیت پسانقلاب و جنگ.....
۲۷۴.....	۲-۱۱-۲ دوره دوم: سازندگی و اصلاحات.....
۲۷۷.....	۳-۱۱-۲ دوره سوم: درون‌گرایی و عدالت‌خواهی.....
۲۸۱.....	۴-۱۱-۲ دوره چهارم: اعتدال و تدبیر.....
۲۸۳.....	۲-۱۱-۲ ارزیابی مشارکت و نقش دولت در مدیریت نهادهای بین‌المللی.....
۲۸۸.....	۳-۱۱-۲ مشارکت و نقش نهادهای داخلی در روابط خارجی.....
۲۹۰.....	۴-۱۱-۲ جلب مشارکت و کمک‌های بین‌المللی برای حفاظت از محیط‌زیست کشور.....
۲۹۲.....	۱-۴-۱۱-۲ پروژه‌های محیط‌زیستی تشکیلات جهانی محیط‌زیست در ایران.....
۲۹۴.....	۲-۴-۱۱-۲ مقایسه جذب کمک‌های تشکیلات جهانی محیط‌زیست توسط ده کشور.....
۲۹۶.....	۳-۴-۱۱-۲ روند تحول در بهره‌برداری دولت ایران از منابع تشکیلات جهانی محیط‌زیست.....
۲۹۸.....	۵-۱۱-۲ ضرورت برنامه‌ریزی و ظرفیت‌سازی برای افزایش مشارکت و جذب کمک‌های بین‌المللی.....
۳۰۰.....	پی‌نوشت‌های بخش یازدهم.....

نتیجه‌گیری.....۳۰۱

فهرست منابع.....۳۲۳

فهرست پیوست‌ها

۳۳۵.....	پیوست شماره یک: خلاصه اهداف توسعه پایدار ملل متحد.....
۳۴۲.....	پیوست شماره دو: نگاهی تحلیلی به بخش‌های محیط‌زیستی اهداف توسعه پایدار.....
۳۷۱.....	پیوست شماره سه: چند پرسش پایانی.....

فهرست شکل‌ها

- مجموعه اشکال ۱-۱: ارکان سه‌گانه توسعه پایدار و پایداری ۴۶
- شکل ۲-۱: روند تصویب راهبردهای ملی توسعه پایدار و برنامه‌های سبز تا سال ۱۳۸۲ ..... ۶۱
- شکل ۳-۱: نظریه‌ها ۶۸
- شکل ۴-۱: نمونه ارتباط بین امنیت انرژی، امنیت آب و امنیت خوراک ۹۳
- شکل ۵-۱: پیش‌بینی تنش آبی در ۲۵ کشور جهان تا سال ۲۰۴۰ (۱۴۱۹) ۱۳۵
- شکل ۶-۱: روند شکل‌گیری انگاره‌ها، هنجارها، اهداف و عملیات در مجامع بین‌المللی ۱۶۳
- شکل ۷-۱: الگوهای حمایتی دوجانبه ۱۸۱
- شکل ۱-۲: موقعیت جغرافیایی ایران در محدوده کمربند خشک روی کره زمین ۲۱۷
- شکل ۲-۲: درصد مساحت متأثر از خشک‌سالی در سطح کشور بر اساس شاخص SPEI ۲۲۳
- شکل ۳-۲: شاخص‌های عملکرد محیط‌زیستی EPI ۲۵۵
- شکل ۴-۲: مثلث روابط بین‌دولتی در نظام چندجانبه‌گرایی ۲۸۶
- شکل ۵-۲: راهبردهای پیشنهادی زیست‌محور در عرصه‌های سیاست داخلی و خارجی ۳۱۳

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۲: دوره‌های تعهد مالی و منابع تشکیلات جهانی محیط‌زیست ۲۹۳
- جدول ۲-۲: مقایسه بهره‌برداری ۱۰ کشور از منابع مالی جف از ۱۹۹۱ تا ۲۰۱۰ (۱۳۷۰ تا ۱۳۸۹) ۲۹۵
- جدول ۳-۲: مقایسه بهره‌برداری ۱۰ کشور از منابع مالی جف از ۱۹۹۱ تا ۲۰۱۶ (۱۳۷۰ تا ۱۳۹۵) ۲۹۵
- جدول ۴-۲: میزان بهره‌برداری دولت ایران در سه دوره مالی جف از ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۸ (۱۳۸۵ تا ۱۳۹۷) ۲۹۷

پیشگفتار

▪ سخنی با مطالعه‌کننده

از بخش‌های خواندنی هر کتاب که نباید از آن غافل شد، پیام پژوهشگر یا نویسنده به مطالعه‌کنندگان و محققان است. این‌جانب نیز از فرصت استفاده می‌کنم، پیامی صمیمانه به مطالعه‌کنندگان علاقه‌مند کتاب می‌فرستم و به‌دلایل علاقه‌ام به موضوع سیاست خارجی کشور در راستای توسعه پایدار و حفاظت از محیط‌زیست در کشور می‌پردازم.

زمینه‌ساز علاقه من به رشته روابط بین‌الملل، وجود حساسیت شخصی به تحولات سیاسی و اجتماعی در جوامع گوناگون و در نتیجه انجام مطالعه، پیگیری اخبار سیاسی کشورها و تحولات در روابط و سیاست خارجی کشور در عنوان نوجوانی و جوانی بود. این واقعیت و کشف استعداد باعث گردید که پس از چند سال تحصیل در رشته برق و الکتروتکنیک و با وجود کسب مدرک کاردانی در این رشته، به‌سراغ رشته موردعلاقه‌ام، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل بروم و تحصیلات دانشگاهی را در رشته‌ای نو دوباره آغاز کنم. در این راستا و بعد از احراز قبولی در آزمون همگانی، در رشته «روابط دیپلماتیک» دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه مشغول به تحصیل شدم و ضمن فراگیری دو زبان خارجی انگلیسی و فرانسوی، مدرک کارشناسی گرفتم، سپس با ادامه تحصیل در رشته «دولت و سیاست با گرایش روابط بین‌الملل» در دانشگاه سنت‌جانز شهر نیویورک موفق به دریافت مدرک کارشناسی ارشد شدم. در این مقطع تحصیلی به‌طور هم‌زمان، با گذراندن واحدهای اضافی گواهینامه حقوق بین‌الملل را نیز گرفتم. کسب تجربه کاری به‌عنوان دیپلمات طی هزاران ساعت بحث و گفت‌وگو در مجامع بین‌المللی با سایر دیپلمات‌ها به من کمک کرد که بر دانش و کارایی دیپلماتیک خود به‌ویژه در زمینه‌های توسعه پایدار، حقوق بین‌الملل محیط‌زیست و ابعاد بین‌المللی انرژی بیفزایم. جا دارد در این رابطه به بخشی از تجربه‌های خود در مدیریت کارگروه برنامه استراتژیک و بودجه آنکتاد، عضویت در هیئت‌رئیس‌های کمیسیون توسعه پایدار ملل متحد، نشست دولت‌های متعهد کنوانسیون رامسر در خصوص تالاب‌ها، مجمع جنگل ملل متحد و ... به نمایندگی از سوی کشورهای آسیایی، نمایندگی دولت ایران در شورای تشکیلات جهانی محیط‌زیست، کنفرانس توسعه و تجارت ملل متحد، مشارکت در مباحث گروه ۷۷ و جنبش غیرمتعهدها و به‌طور کلی مشارکت در هنجارسازی در بسیاری از نشست‌های منطقه‌ای و بین‌المللی طی سه دهه گذشته اشاره کنم.

علاقه من به پژوهش و انتقال دانش و تجربه‌ها به پژوهشگران عزیز باعث شد که به‌موازات فعالیت اداری، مقاله‌هایی متعدد به‌ویژه در موضوع‌های تحولات سازمان ملل متحد، حقوق بین‌الملل محیط‌زیست، توسعه پایدار و انرژی در فصلنامه‌های علمی پژوهشی و گاه‌گاهی در روزنامه‌ها بنویسم. همچنین، نگارش کتاب «مدیریت موافقت‌نامه‌های زیست‌محیطی بین‌المللی: سیر تحولات در رژیم‌های پایبندی و اجرا» در ۱۳۹۰ انجام گرفت. ناگفته نماند که موضوع‌های یادشده در مقاله‌ها و کتاب منتشرشده از زاویه سیاسی بین‌المللی موردکنکاش قرار گرفتند.

اهمیت تحصیل دانش، کم‌شدن حجم کار اداری در بازه زمانی چندساله همراه با هم‌سویی رشته درسی و زمینه کاری به من کمک کرد که به محیط آموزشی دانشگاه تهران و ادامه تحصیل در مقطع تحصیلی دکترا وارد شوم. ادامه تحصیل در حقیقت فرصتی دیگر برای من بود که از آخرین تحولات در افکار اندیشمندان رشته‌های علوم سیاسی و روابط بین‌الملل و نیز دانش، دیدگاه و اندیشه استادان گرامی دانشگاه بهره ببرم و با آمیزش آن‌ها با چندین دهه تجربه‌های کاری، درصدد تهیه رساله‌ای با درنظرگرفتن آخرین تحولات بین‌المللی در زمینه توسعه پایدار و تهیه فرمولی در زمینه سیاست خارجی در راستای حفاظت از محیط‌زیست در عرصه‌های داخلی و خارجی برآیم. پس از تهیه، ارائه و دفاع از رساله در ۲۱ آبان ۱۳۹۷، تصمیم گرفتم با تغییرهایی ساختاری و ویرایشی و نیز به‌روزکردن اطلاعات، آن را در قالب کتاب عرضه نمایم.

همچون هر پژوهشی دیگر، پیمودن این راه، هموار و خالی از مشکل نبود. بسیاری از کتاب‌ها و مقاله‌های موجود به فارسی و دیگر زبان‌های خارجی رایج در کشور متناسب با آخرین تحولات در عرصه بین‌المللی نیستند. مسلم است که کمبود بودجه برای خرید کتاب و اشتراک فصلنامه‌های معتبر خارجی، تعامل ناکافی با اندیشمندان معاصر و دیپلمات‌های داخلی و خارجی در محیط دانشگاه در قالب کنفرانس علمی و تبادل نظر، نبود راهبردهای جامع و درازمدت در کشور، عملی نشدن بسیاری از سیاست‌ها و برنامه‌های اعلامی در سطوح ملی و بین‌المللی، کوتاهی مدت فراغت از مشغله‌های روزمره زندگی برای تحصیل و مطالعه و ... در بروز این وضعیت، موانع و مشکلات پژوهش در کشور مؤثر بودند. علاوه بر آن، ربطدادن سیاست خارجی به فرایندهای توسعه و حفاظت از محیط‌زیست کشور یک نوآوری در مطالعات جاری تلقی می‌شود و کاری آسان نبود. ناگفته نماند، در غیاب یک راهبرد ملی درازمدت در زمینه توسعه پایدار، به‌عنوان دیپلماتی که طی سه دهه گذشته هزارچندگاهی درگیر بحث و گفت‌وگو درباره سیاست‌های جهانی و حقوق بین‌الملل در خصوص توسعه و محیط‌زیست در مجامع بین‌المللی بوده‌ام، همواره سازگاری و هم‌سویی مواضع گرفته‌شده با منافع ملی کشور در این دو موضوع برایم دغدغه‌ای بزرگ بوده است. همچنین، پیش‌گرفتن روش تحقیق

«آینده پژوهی» در تحقیق بر مشکلات افزود؛ چراکه آینده پر از ابهام‌ها و نقاط تاریکی هست که هر پژوهشگری با آن روبه‌رو است و تاباندن نور بر آینده تنها از راه اندیشیدن و حدس و گمان میسر نیست و به تحلیل روندها، نظریه‌های مناسب و اطلاعات قابل‌اتکا نیاز دارد.

بدیهی است که توجه روزافزون مسئولان کشور به مفاد و نتیجه‌گیری‌های مقاله‌ها، رساله‌ها، کتاب‌ها، دیدگاه‌های نو و اختصاص منابع مالی بیشتر به دانش پژوهی می‌تواند موجب افزایش انگیزه در دانشجویان و محققان برای تحقیق و همکاری با بخش‌های دولتی جهت مقابله با چالش‌های گوناگون جامعه بشری شود.

دکتر جواد امین منصور

تهران، تابستان ۱۴۰۰